

Το ντοκιμαντέρ ως εργαλείο στην Εκπαίδευση

Κύκλος Σεμιναρίων

ΕΙΣΗΓΗΤΗΣ: Βασίλης Λουλές, σκηνοθέτης

Διάρκεια: 30 ώρες

(6 τετράωρα θεωρίας, προβολών & ασκήσεων και 6 ώρες πρακτικής εφαρμογής, σε διάστημα 8 ημερών)

Το σεμινάριο απευθύνεται σε ανθρώπους με γενικότερα ενδιαφέροντα που θέλουν να γνωρίσουν το σύγχρονο ντοκιμαντέρ και τις αναζητήσεις του, σε εκπαιδευτικούς κάθε βαθμίδας που μπορούν να εφοδιαστούν με γνώσεις και μεθόδους χρήσιμες για τη δουλειά τους στο σχολείο, καθώς και σε ανθρώπους του κινηματογράφου (τεχνικούς και ηθοποιούς) που θέλουν να διευρύνουν τις γνώσεις και την εμπειρία τους.

Το ντοκιμαντέρ είναι ίσως το πιο ανερχόμενο είδος κινηματογράφου παγκοσμίως και γνωρίζει τα τελευταία χρόνια μεγάλη άνθιση και στην Ελλάδα. Πολύ πέρα από τον παραδοσιακό του ρόλο (εξερεύνηση, καταγραφή και χαρτογράφηση της πραγματικότητας, της Φύσης, της Ιστορίας και της Επιστήμης), το σύγχρονο ντοκιμαντέρ, και ιδιαίτερα το ανθρωποκεντρικό, διερευνά πλέον την ανθρώπινη συνθήκη μέσα στην Ιστορία αλλά και στην τρέχουσα καθημερινότητα. Πολύ πιο οικείο σε σχέση με παλαιότερα, με μεγαλύτερο εύρος και ποικιλία, με πιο δυναμικές μεθόδους παρατήρησης και τεκμηρίωσης, με αφηγηματικούς τρόπους που πολλές φορές πλησιάζουν στις ταινίες μυθοπλασίας, με εμβάθυνση στους χαρακτήρες, με περισσότερο συναίσθημα και χιούμορ, το σύγχρονο ντοκιμαντέρ ανιχνεύει αχαρτογράφητες περιοχές της ανθρώπινης συνείδησης και της δυναμικής των κοινωνικών φαινομένων.

Με όλα αυτά ακριβώς τα χαρακτηριστικά, το ντοκιμαντέρ μπαίνει και στο χώρο της Εκπαίδευσης καθώς όλο και περισσότερα σχολεία και εκπαιδευτικοί οργανισμοί το εντάσσουν στη δουλειά τους ως ένα πολυσύνθετο εκπαιδευτικό εργαλείο. Αρέσει στα παιδιά, προσφέρεται για αναλύσεις και ασκήσεις, και μπορεί να αποτελέσει αφορμή ακόμα και για νέες κινηματογραφικές απόπειρες, των ίδιων των μαθητών αυτή τη φορά.

ΣΤΟΧΟΣ ΤΟΥ ΣΕΜΙΝΑΡΙΟΥ

Οι συμμετέχοντες θα έχουν την ευκαιρία:

- Να γνωρίσουν ή να ξαναδούν κάποια πρόσφατα ελληνικά ντοκιμαντέρ, μέσα από μια πολύ ιδιαίτερη παρουσίαση.
- Να προσεγγίσουν το περιεχόμενό τους με τρόπο μεθοδικό, με ανάλυση σε βάθος που δίνει αφορμές για περαιτέρω προσωπική έρευνα, μελέτη και άσκηση. Κάτι, ιδιαίτερα χρήσιμο στους εκπαιδευτικούς, που μπορούν έτσι να προετοιμαστούν για δημιουργική δουλειά στην τάξη (πχ. στο πλαίσιο του μαθήματος “Ερευνητική Εργασία/project” του Λυκείου).
- Να έρθουν σε μεγαλύτερη επαφή με την κινηματογραφική γλώσσα και με τους σύγχρονους τρόπους αφήγησης και τεκμηρίωσης.
- Να θυμηθούν ή να γνωρίσουν τα απλά εργαλεία της αφήγησης μέσω εικόνων παίρνοντας μέρος σε ευχάριστες ομαδικές βιωματικές ασκήσεις φωτογράφισης ή κινηματογράφησης.
- Να δοκιμάσουν τέλος να φτιάξουν όλοι μαζί ένα μικρό ντοκιμαντέρ, συμμετέχοντας ενεργά σε όλα τα στάδια: από τη σύλληψη της ιδέας, την έρευνα και το γύρισμα μέχρι το μοντάζ και την ολοκλήρωση. Η παρουσίαση του ντοκιμαντέρ ΘΗΛΕΙΑ που γυρίστηκε στο πλαίσιο του περσινού Εργαστηρίου Ντοκιμαντέρ 2013 θα δείξει ότι πολλά πράγματα που μοιάζουν σχεδόν ακατόρθωτα μπορούν τελικά να είναι εφικτά.

ΠΡΟΫΠΟΘΕΣΕΙΣ ΓΙΑ ΤΗΝ ΟΥΣΙΑΣΤΙΚΗ ΣΥΜΜΕΤΟΧΗ ΣΤΟ ΣΕΜΙΝΑΡΙΟ

Οι συμμετέχοντες στο Σεμινάριο είναι καλό:

α) να έχουν μελετήσει το κείμενο που ακολουθεί καθώς και το ΚΕΙΜΕΝΟ ΓΙΑ ΤΟ ΝΤΟΚΙΜΑΝΤΕΡ *Συναντήσεις με τη μητέρα μου Λέλα Καραγιάννη*.

β) Να παρακολουθήσουν τις προβολές των 2 ντοκιμαντέρ (ΘΗΛΕΙΑ και ΣΥΝΑΝΤΗΣΕΙΣ ΜΕ ΤΗ ΜΗΤΕΡΑ ΜΟΥ ΛΕΛΑ ΚΑΡΑΓΙΑΝΝΗ) την Δευτέρα 14/7 και την σχετική συζήτηση που θα ακολουθήσει.

γ) Να έχουν μαζί τους φωτογραφική μηχανή lartor, φωτογραφική μηχανή και βιντεοκάμερα (όσοι διαθέτουν). Οπωσδήποτε να έχουν και όλα τα περιφερειακά (μπαταρίες, καλώδια, κάρτες, αντάπτορες κλπ) για φόρτωμα, ξεφόρτωμα υλικών από και προς τον υπολογιστή.

δ) Να δουν τα links με τη δουλειά του Βασίλη Λουλέ (βλ. παρακάτω).

ΑΝΑΛΥΣΗ ΤΟΥ ΤΡΟΠΟΥ ΔΟΥΛΕΙΑΣ ΣΤΟ ΣΕΜΙΝΑΡΙΟ

1. Προβολή κάποιων βραβευμένων ελληνικών ντοκιμαντέρ (ολόκληρων ή αποσπασμάτων τους) που παρουσιάζουν ευρύτερο καλλιτεχνικό ενδιαφέρον. Οι ταινίες εστιάζουν στον άνθρωπο και τη διαδρομή του, ανιχνεύουν θέματα με κοινωνικό, ιστορικό και ψυχολογικό ενδιαφέρον και αποτελούν όψεις της πολυσύνθετης ανθρώπινης διαδρομής. Οι προβολές θα συνοδεύονται και από γενικότερες αναφορές στο είδος στο οποίο εντάσσεται το καθένα από αυτά τα ντοκιμαντέρ (ιστορικό, βιοματικό, καταγραφής της μνήμης, παρατήρησης της καθημερινής ζωής, κλπ).

2. Ανάλυση του ιδιαίτερου εκπαιδευτικού τους χαρακτήρα: πώς μπορούν οι συγκεκριμένες ταινίες να γίνουν εργαλείο εκπαίδευσης, με παραδείγματα και ασκήσεις γνωσιολογικού, κοινωνιολογικού και εννοιολογικού περιεχομένου (**βλ. παρακάτω Σημείωση 1*). Πεδία που ανοίγονται για εργασίες στη σχολική τάξη.

Τρόποι χρήσης των παραδοσιακών μεθόδων έρευνας (πχ. γραπτά κείμενα) αλλά και των σύγχρονων μέσων (internet, προφορικές μαρτυρίες). Διαδικασία δημιουργικής ενσωμάτωσης των διαφορετικών πηγών πληροφορίας στην υπηρεσία ενός στόχου.

(*) *Σημείωση 1: Στο τέλος του κειμένου μπορείτε να δείτε μια εισήγησή μου σε Ημερίδα Εκπαιδευτικών με αφορμή το ιστορικό ντοκιμαντέρ «Συναντήσεις με τη μητέρα μου ΛΕΛΑ ΚΑΡΑΓΙΑΝΝΗ», ένα από αυτά που θα αναλυθούν στο Σεμινάριο. Το συγκεκριμένο κείμενο αγγίζει μία μόλις από τις πλευρές της ταινίας -την ηθική αξία του έργου- και δεν υπεισέρχεται στις υπόλοιπες που θα αναλυθούν στο Σεμινάριο.*

3. Παρατηρήσεις πάνω στο ιδιαίτερο κινηματογραφικό ύφος και τη γλώσσα αφήγησης: πώς, το καθένα από αυτά τα ντοκιμαντέρ, αναδεικνύει το θέμα του μέσα από μια τελείως διαφορετική σκηνοθετική προσέγγιση υπηρετώντας το στόχο της τεκμηρίωσης και της γνώσης, ενώ παράλληλα επιτρέπει τη δημιουργία συναισθημάτων και την ταύτιση του θεατή με τους «ήρωές του» όπως ακριβώς και στις ταινίες μυθοπλασίας.

4. Στη διάρκεια των προβολών και αναλύσεων θα γίνουν μικρές πρακτικές ασκήσεις, ως συνέχεια του θεωρητικού μέρους: προβολές αποσπασμάτων από ταινίες ντοκιμαντέρ με ερωτήσεις που σκοπό έχουν να αξύνουν την παρατηρητικότητα των συμμετεχόντων και να καλλιεργήσουν την ικανότητα ανάγνωσης των εξω-λεκτικών στοιχείων της κινηματο-γραφικής εικόνας (γλώσσα του σώματος, μοντάζ, μουσική κλπ).

5. Θα γίνουν δύο βιωματικές ομαδικές ασκήσεις (φωτογράφιση/κινηματογράφηση) που συνδυάζουν τη γνώση και τη δημιουργία με το παιχνίδι και το χιούμορ. Οι ίδιες ακριβώς ασκήσεις θα μπορούσαν να ενταχθούν και σε Σεμινάριο για ταινίες μυθοπλασίας ή και σε Σεμινάριο Ιστορίας Κινηματογράφου επειδή ακριβώς προσφέρουν εξοικείωση με τα βασικά δεδομένα της “αφήγησης μέσω εικόνων”. Μοιάζουν απλές αλλά είναι απαιτητικές ακόμα και για τους επαγγελματίες του σινεμά που μπορεί να παρακολουθήσουν το Σεμινάριο.

Αυτές οι ασκήσεις τέλος, πέρα από το πλαίσιο του Σεμιναρίου, μπορούν εύκολα να διδαχθούν και να υλοποιηθούν αργότερα –σε απλούστερη μορφή- από τους ίδιους τους συμμετέχοντες εκπαιδευτικούς μέσα στη σχολική τάξη. (*βλ. αναλυτικά τις ασκήσεις, παρακάτω)

6. Φυσικά η ενεργός συμμετοχή σε όλα τα στάδια δημιουργίας μικρού ντοκιμαντέρ πάνω σε ένα θέμα που θα συζητηθεί στην ομάδα, η ανταλλαγή απόψεων (brainstorming), η έρευνα, η καταγραφή, η φωτογράφιση/γύρισμα στον περιβάλλοντα χώρο και το μοντάζ είναι η καλύτερη ευκαιρία να λάβουν όλα τα προηγούμενα συγκεκριμένη μορφή.

ΕΡΩΤΗΜΑΤΑ ΠΟΥ ΘΑ ΣΥΖΗΤΗΘΟΥΝ

Παραθέτω κάποια από τα ερωτήματα-παρατηρήσεις που θα προκύψουν από την προβολή των ταινιών και θα συζητηθούν. Έχει σημασία να καταλάβουμε ότι όσο καλύτερα μάθουμε να “διαβάζουμε” τις επί μέρους πτυχές ενός ντοκιμαντέρ τόσο περισσότερο το απολαμβάνουμε και τόσο πιο εύκολα μπορούμε να αντλήσουμε υλικό χρήσιμο για περαιτέρω δική μας δουλειά (πχ. στο σχολείο).

Α) ΠΑΡΑΤΗΡΗΣΕΙΣ ΚΟΙΝΩΝΙΟΛΟΓΙΚΟΥ & ΓΝΩΣΙΟΛΟΓΙΚΟΥ ΕΝΔΙΑΦΕΡΟΝΤΟΣ

Κάθε ντοκιμαντέρ περιέχει πολλές πληροφορίες ακόμα και για πράγματα που δεν είναι ο βασικός του στόχος. Πολλές φορές αυτά ειδικά έχουν ιδιαίτερη αξία.

Λίγα παραδείγματα από τα πάρα πολλά που μπορούν να αναδειχτούν μέσα από τα ντοκιμαντέρ:

-Η καθημερινή ζωή έτσι όπως προκύπτει (εμμέσως ή αμέσως) μέσα από τις αφηγήσεις των ανθρώπων ή την καταγραφή της κάμερας. Συνήθειες, μόδα, αρχιτεκτονική, κλπ.

-Χώροι, τοπία, γειτονίες, που φαίνονται στην ταινία. Πώς έχουν αλλάξει όψη σήμερα;

-Η μουσική: μουσική της ιστορίας και μουσική της ταινίας

-Η προφορική γλώσσα που ακούγεται στο ντοκιμαντέρ

Β) ΠΑΡΑΤΗΡΗΣΕΙΣ ΠΑΝΩ ΣΤΗΝ ΚΙΝΗΜΑΤΟΓΡΑΦΙΚΗ ΓΛΩΣΣΑ & ΑΦΗΓΗΣΗ

Σεναριακή-σκηνοθετική προσέγγιση / Οργάνωση υλικού / Συγκρότηση ιδεών & συναισθημάτων / λιτότητα αφήγησης / συμπαραδηλώσεις / η γλώσσα του σώματος / το μοντάζ και η δύναμη της αλληλουχίας των πλάνων

Λίγα παραδείγματα:

-Η εισαγωγή. Γιατί ξεκινάει έτσι η ταινία κι όχι αλλιώς;

-Γιατί αυτή η ταινία δεν ακολουθεί μια γραμμική χρονική αφήγηση;

-Ερεθίσματα για σκέψεις πάνω στην κινηματογραφική γλώσσα και αφήγηση («Γιατί αυτό μπήκε εδώ κι όχι κάπου αλλού;»)

-Τι σημαίνει ο όρος «αναπαράσταση» (reconstruction) στα ντοκιμαντέρ; Πότε την έχουμε ανάγκη; Πόσο αληθοφανής επιτρέπεται να είναι και πόσο μας παραπλανά;

-Ποιά είναι η αξία, η σημασία να επισκέπτεται η κάμερα τους χώρους όπου έγιναν τα γεγονότα; Πώς το κάνουμε αυτό ώστε να μην είναι απλώς μια περιγραφή (απαραίτητη ενίοτε αλλά και βαρετή πολλές φορές);

- Πώς ξαναφτιάχνει κανείς την ιστορία του ήρωα επιλέγοντας μικρά αποσπάσματα και μόνο, από τις πολλές ώρες υλικού που τράβηξε, και πώς αποκαθιστά το άρωμα και τη θερμοκρασία της αρχικής-πραγματικής ιστορίας του;
- Πώς σέβεται κανείς τα λεπτά προσωπικά δεδομένα που αποκαλύπτει (ή δεν θέλει να αποκαλύψει) ο βιοματικός αφηγητής; Πόσο φορτικός ή πιεστικός επιτρέπεται να γίνει ο κινηματογραφιστής προκειμένου να “βγάλει πράγματα” από τον αφηγητή;
- Πώς μπορούμε να έχουμε μαρτυρίες ζωντανές, ειλικρινείς και πειστικές από τους ανθρώπους που τους καλούμε να μοιραστούν μαζί μας τα προσωπικά τους βιώματα –επώδυνα πολλές φορές; Σε τι συνίσταται η τέχνη λήψης μαρτυρίας;
- Το συναίσθημα του αφηγητή/ήρωα και το συναίσθημα της ταινίας. Ταυτίζονται πάντα; Πρέπει να ταυτίζονται;
- Ο συναισθηματικός εκβιασμός του θεατή.
- Το ντοκιμαντέρ είναι άραγε μια αντικειμενική αφήγηση;

Γ) ΧΡΗΣΗ ΑΡΧΕΙΩΝ ΚΑΙ ΝΤΟΚΟΥΜΕΝΤΩΝ

- Πώς ανακαλύπτουμε την αυθεντικότητα ή όχι των ντοκουμέντων που έχουν ενσωματωθεί στα ντοκιμαντέρ;
- Πώς καταλαβαίνουμε την διαφορετική πηγή των πλάνων αρχείου μιας ταινίας; Πχ. σε ένα ντοκιμαντέρ με ιστορία της Κατοχής πώς ξεχωρίζουμε ποια πλάνα αρχείου γυρίστηκαν από τον επίσημο Γερμανικό στρατό, ποια από ερασιτέχνες Γερμανούς στρατιώτες στο δρόμο, ποια είναι παράνομες λήψεις αντιστασιακών, ποια είναι αποσπάσματα από ταινίες μυθοπλασίας που μπήκαν για να μας πείσουν ότι είναι μια αντικειμενική αποτύπωση του πραγματικού;
- Πόσο ουδέτερα ή αντικειμενικά είναι τα πλάνα αρχείου (και τα Επίκαιρα);

Δ) Η ΗΘΙΚΗ ΤΗΣ ΙΣΤΟΡΙΑΣ ΤΟΥ ΝΤΟΚΙΜΑΝΤΕΡ ΚΑΙ Η ΗΘΙΚΗ ΤΟΥ ΔΗΜΙΟΥΡΓΟΥ

- Ηθικό μέρος της διαπαιδαγώγησης μέσω του ντοκιμαντέρ
- Ηθική του γυρίσματος και ηθική του μοντάζ.

ΝΤΟΚΙΜΑΝΤΕΡ ΤΑ ΟΠΟΙΑ ΘΑ ΧΡΗΣΙΜΟΠΟΙΗΘΟΥΝ ΣΤΟ ΜΑΘΗΜΑ

Θα προβληθούν ολόκληρα ή αποσπάσματα από τα ντοκιμαντέρ:

Φιλιά εις τα παιδιά / Θηλειά / Συναντήσεις με τη μητέρα μου Λέλα Καραγιάννη του Βασιλή Λουλέ καθώς και έργα του Δημήτρη Κουτσιαμπασάκου, της Κατερίνας Πατρώνη, της Στέλλας Θεοδωράκη, της Εύας Στεφανή, του Σταύρου Ψυλλάκη, της Ιρίνας Μπόϊκο κ.ά.

ΟΜΑΔΙΚΕΣ ΒΙΩΜΑΤΙΚΕΣ ΑΣΚΗΣΕΙΣ στη διάρκεια του Σεμιναρίου

Στη βιοματική άσκηση όλοι οι συμμετέχοντες χωρίζονται σε ομάδες των 5-8 ατόμων. Κάθε ομάδα, ανεξάρτητα από την άλλη, καλείται να φτιάξει μια σειρά φωτογραφιών πάνω σε θέμα που θα τους δοθεί – το ίδιο για όλους. Οι ίδιοι οι συμμετέχοντες θα τραβήξουν τις φωτογραφίες, θα υποδυθούν τους "ηθοποιούς", θα κάνουν το στήσιμο, την επιλογή των φωτογραφιών στον υπολογιστή αμέσως μετά.

Πρόκειται για βασικά μαθήματα αφήγησης μιας ιστορίας μέσω εικόνων (φωτο-αφήγηση ή φωτο-κόμικ). Τα φωτο-κόμικς που θα δημιουργηθούν θα προβληθούν (power point). Κάθε ομάδα θα σχολιάζει τη δουλειά των άλλων. Θα γίνει συζήτηση για τον τρόπο με τον οποίον προσαρμόζουμε την άσκηση στη σχολική τάξη έχοντας πλέον εκεί τους ίδιους τους μαθητές σε ενεργό ρόλο.

- «5 τρόποι να φωτογραφίσουμε το ίδιο αντικείμενο»

Τι κάνει μια εικόνα να μας θυμίζει διαφήμιση και μια άλλη παραμύθι; Πώς δημιουργούνται οι συμβολισμοί; Οι εκπαιδευόμενοι σε ομάδες των 5-6 ατόμων αναζητούν λύσεις για την δημιουργία σκηνοθετημένων φωτογραφιών και εξοικειώνονται με την διαφορετική σημασία της εικόνας του ίδιου αντικειμένου χρησιμοποιώντας κώδικες, σύμβολα και στερεότυπα της τηλεόρασης και του κινηματογράφου. Η άσκηση απαιτεί τουλάχιστον 2 ομάδες για να αναπτυχθεί η άμιλλα. Προβολή των αποτελεσμάτων ενώπιον της ολομέλειας.

- «Περιμένοντας...»

Μπορούμε να πούμε μια ιστορία με 15 φωτογραφίες και λεζάντες; Ασκήσεις αφήγησης, μέσω σειράς φωτογραφιών, μιας ιστορίας που επινοεί η ίδια η ομάδα. Κάτι σαν φωτογραφικό κόμικ. Η ομάδα μπορεί αργότερα να προσθέσει και ήχο (μουσική, διάλογο, άλλους ήχους). Οι εκπαιδευόμενοι χωρίζονται σε ομάδες των 7-8 ατόμων. Η άσκηση απαιτεί τουλάχιστον 2 ομάδες για να αναπτυχθεί η άμιλλα. Προβολή των αποτελεσμάτων.

- «Άδειο - Γεμάτο»

Πώς φωτογραφίζουμε μια πλατεία ώστε να μοιάζει άδεια από ανθρώπους; Και πώς ο ίδιος χώρος φωτογραφημένος με διαφορετικό μάτι μοιάζει γεμάτος; Οι εκπαιδευόμενοι σε ομάδες των 5-8 ατόμων φωτογραφίζουν τον ίδιο χώρο έχοντας τελείως διαφορετικό στόχο. Προβολή των αποτελεσμάτων.

ΔΕΙΓΜΑΤΑ ΑΠΟ ΤΑΙΝΙΕΣ ΤΟΥ ΒΑΣΙΛΗ ΛΟΥΛΕ

Φιλιά εις τα παιδιά / ντοκιμαντέρ - Trailer

<http://youtu.be/qK1ibdvrGbE>

Φιλιά εις τα παιδιά / ντοκιμαντέρ - 4 αποσπάσματα

1) http://youtu.be/B4iSC7uEo_w

2) <http://youtu.be/ID-eX0xxRj4>

3) <http://youtu.be/b1pUzHfnsUw>

4) <http://youtu.be/6rrSpZoleg4>

Συναντήσεις με τη μητέρα μου Λέλα Καραγιάννη / ντοκιμαντέρ - απόσπασμα

<http://youtu.be/GJ5LNU0Ar3k>

Πέρασα κι εγώ από κει κι είχα παπούτσια από χαρτί / ντοκιμαντέρ - απόσπασμα

<https://www.youtube.com/watch?v=7lbgcfzCL3Y>

Ελευσίνα, ιστορίες στον απόηχο των μηχανών / ντοκιμαντέρ - απόσπασμα

<http://youtu.be/R8T82mLjfa0>

Απών / μυθοπλασία μικρού μήκους - πλήρης ταινία σε 2 μέρη

A') <http://www.youtube.com/watch?v=xYX35aI4jW4>

B') <http://www.youtube.com/watch?v=CMV9eplzzRg>

ΚΕΙΜΕΝΟ ΓΙΑ ΤΟ ΝΤΟΚΙΜΑΝΤΕΡ

Συναντήσεις με τη μητέρα μου Λέλα Καραγιάννη

Λίγα λόγια για την ταινία

Στιγμές από τη δράση και την προσωπικότητα της Λέλας Καραγιάννη, της θρυλικής *Μπουμπουλίνας* της Αντίστασης, μέσα από την τρυφερή ματιά του γιου της Γιώργου.

Καταζητούμενος στην διάρκεια της Κατοχής, ο νεαρός συναντούσε κρυφά τη μητέρα του για τις ανάγκες του Αγώνα. Ακόμα όμως και κάτω από κείνες τις δύσκολες συνθήκες είχε την ευκαιρία να απολαμβάνει την τρυφερότητα και τη στοργή της ηρώιδας, που δεν έπαψε ποτέ να είναι μητέρα.

Παράνομες κινηματογραφικές λήψεις μεταφέρουν σπάνιες εικόνες από την Αθήνα της Κατοχής, ενώ οι αποσπασματικές μνήμες του Γιώργου κρατάνε ακόμα, κάτι από τη *Βιολέτα της Πάρμας*, το αγαπημένο άρωμα της Λέλας.

Ακολουθεί ΕΙΣΗΓΗΣΗ του Βασίλη Λουλέ στην Επιστημονική διημερίδα - Σεμινάριο Εκπαιδευτικών που οργανώθηκε στο ΙΝΣΤΙΤΟΥΤΟ ΓΚΑΙΤΕ ΑΘΗΝΑΣ τον Σεπτέμβριο του 2011 από το STORYDOC - The Educational Institute for Documentaries

Η δύναμη και η αξία του ντοκιμαντέρ στην οικοδόμηση ΠΡΟΤΥΠΩΝ

Σκέψεις με αφορμή προβολές σε σχολεία του ντοκιμαντέρ

Συναντήσεις με τη μητέρα μου ΛΕΛΑ ΚΑΡΑΓΙΑΝΝΗ

Νομίζω πως ό,τι πιο σπουδαίο άκουσα στη διάρκεια των επισκέψεών μου σε σχολεία, προβάλλοντας αυτό το ντοκιμαντέρ, ήταν η δήλωση ενός μαθητή Γυμνασίου: «*Μα κύριε, αυτή η γυναίκα, η Λέλα Καραγιάννη, μου θυμίζει τα μαμά μου! Θα μπορούσε να ήταν η μαμά μου!*»

Πέραν βέβαια της υπερηφάνειας που το συγκεκριμένο παιδί έτρεφε για τη μητέρα του, αυτή η αφοπλιστικά αυθόρμητη δήλωση μάς αποκαλύπτει κάτι σπουδαίο: πόσο οικεία μπορούν να γίνουν τα πρόσωπα και οι καταστάσεις της Ιστορίας, μέσω του ντοκιμαντέρ. Και ειδικά ενός ντοκιμαντέρ που στηρίζεται σε βιωματικές μαρτυρίες, προφορικές ή γραπτές.

Για έναν μαθητή, τα πρόσωπα της Ιστορίας ανήκουν σ' ένα σύμπαν που ελάχιστα το γνωρίζει, και που ελάχιστα ίσως τον αφορά. Ακόμα και ο εμπλουτισμός της διδακτικής ύλης με προσωπικά κείμενα ή γραπτές μαρτυρίες, ελάχιστα έχει συμβάλει στην αλλαγή αυτής της στάσης. Τα ιστορικά πρόσωπα και γεγονότα, ακόμα και της νεότερης Ιστορίας μας, παραμένουν απόμακρα, ακινητοποιημένα σ' έναν άλλο χρόνο, είναι ΕΞΩ από τον χρόνο.

Μου θυμίζουν ακόμα και σήμερα, τις προσωπογραφίες τους που κοσμούσαν τις σχολικές τάξεις των δικών μου παιδικών χρόνων. Τότε που, καθισμένος στο θρανίο μου, έβλεπα αυτά τα πρόσωπα μέσα στην κορνίζα τους, να με κοιτάνε από ψηλά, άλλοτε βλοσυρά -με κείνο το αποφασιστικό βλέμμα-, κι άλλοτε απενίζοντας κάπου μακριά -κάπου που όμως εγώ δεν μπορούσα να δω. Μόνον ο Ρήγας Φεραίος μου φαινόταν οικείος, ήταν χοντρούλης και γλυκός, κι είχε και κάτι σαν παράπονο στο βλέμμα του. Η Μπουμπουλίνα του 1821 ήταν πολύ αυστηρή (δεν θα ήθελα, τότε, να την είχα μητέρα μου, κι ούτε βέβαια, σήμερα, σύζυγο!).

Σε ένα ντοκιμαντέρ όμως, μέσα από την αποκάλυψη των καθημερινών, ανθρώπινων στιγμών αυτών των προσώπων, αρχίζει σιγά-σιγά κάτι να αλλάζει. Βλέπουμε ανθρώπους με προτερήματα και αδυναμίες, με αγάπες και με εμπάθειες, με εμμονές και οράματα. Βλέπουμε οικογένειες καλοβαλμένες, με όμορφη και ανέμελη καθημερινότητα, οικογένειες που δεν είχαν κανέναν εμφανή λόγο να εμπλακούν σε περιπέτειες («*Ήμασταν μια ευτυχισμένη οικογένεια*» λέει ο Γιώργος Καραγιάννης, ο γιος της Λέλας). Παρακολουθώντας τις ψυχικές μεταβολές των Ηρώων (που έχουν πλέον μετατραπεί σε κινηματογραφικούς ήρωες), ζώντας μαζί τους το πάθος και την ορμή τους, αλλά και τα πισωγυρίσματα, τις αμφιβολίες και τους δισταγμούς τους, οι μαθητές αντιλαμβάνονται ότι οι ήρωες δεν γεννήθηκαν "έτοιμοι" ήρωες", αλλά διαμορφώθηκαν, πλάστηκαν. «...*Ούτε είχαμε σκοπό να*

κάνουμε κατασκοπεία, να σκοτώνουμε ή να μας σκοτώνουν. Ήρθαν μόνα τους τα πράγματα» λέει πάλι ο Γιώργος. Αυτό είναι ένα τεράστιο μάθημα.

Φυσικά αυτό δεν πρέπει να μας οδηγήσει στο αντίθετο άκρο («όλοι μπορούμε να γίνουμε ήρωες, όλοι είμαστε ήρωες»), σχετικοποιώντας τα πάντα, κατεβάζοντας τον πήχυ. Δεν είναι καθόλου έτσι, αυτό οφείλουμε να το δείχνουμε στις ταινίες ή να το εξηγούμε στα παιδιά. Χρειάζονται προϋποθέσεις και μια άλλη κουλτούρα ανατροφής (βλ. τις αναφορές του Γιώργου «...*μας έλεγε ιστορίες από την αρχαία Ιστορία*», «...*μας έβαζε να υιοθετήσουμε γεροντάκια*», «...*ήθελε να φτιάξει ένα Γηροκομείο κι ένα βρεφοκομείο*»).

Αυτά που λέω με αφορμή τις προσωπογραφίες, ισχύουν και στις περιπτώσεις των ντοκιμαντέρ με ιστορικές μάχες ή άλλα γεγονότα. Τα παιδιά πρέπει να νοιώσουν ότι σε μια μάχη υπάρχουν από τη μια μεριά τα επιτελικά σχέδια επί χάρτου, υπάρχουν οι σωστές ή λάθος αποφάσεις των στρατηγών, η δική τους διορατικότητα, αγωνία, ατολμία ή αποφασιστικότητα. Υπάρχουν επίσης άνθρωποι που ξεπερνούν τον εαυτό τους και γίνονται μικροί ή μεγάλοι ήρωες. Ναι, έτσι είναι. Αλλά υπάρχει κι από την άλλη μεριά πολύς πόνος, δάκρυα, βρωμιά, ακρωτηριασμοί, άνθρωποι που ψυχορραγούν παρατημένοι στις λάσπες ή στα χιόνια, άνθρωποι που από το φόβο τους τα κάνουν επάνω τους –κυριολεκτικά-, άνθρωποι που τρελαίνονται, που γίνονται λιποτάκτες, που τουφεκίζονται από τους συντρόφους τους. Και, βέβαια, υπάρχει πάντα και η πλευρά του αντιπάλου, η δική του αλήθεια, η δική του αγωνία. Έτσι, μια νίκη ή μια ήττα σε μια μάχη είναι κάτι πολύ περισσότερο από μια απλή σημείωση στο βιβλίο της σχολικής Ιστορίας.

Μετά λοιπόν από όλα τα παραπάνω, ας ξανασκεφτούμε τη φράση: «*Μα κύριε, η Λέλα Καραγιάννη μού θυμίζει τα μαμά μου! Θα μπορούσε να ήταν η μαμά μου!*».

Με αυτή τη δήλωση ο μαθητής αποκαθλώνει τα ηρωικά πρόσωπα, τα κατεβάζει από την κορνίζα, από εκεί ψηλά που τα τοποθετήσαμε εμείς οι μεγαλύτεροι και η επίσημη Ιστορία. Τα φέρνει κοντά του, τα αγγίζει, νοιώθει τον παλμό τους, τις ανασφάλειες, τις αδυναμίες τους, αλλά και τη δύναμη ψυχής τους. Αρχίζει να καταλαβαίνει το νόημα της φράσης του Γιώργου «...*ήταν οι περιστάσεις! Αυτές έδωσαν την ευκαιρία στη μητέρα να εκδηλώσει ό,τι το ωραίο είχε μέσα της*». Έτσι, αφού τα νοιώσει δικά του, αφού γοητευτεί (ή κολακευτεί) με την άλλη φράση του Γιώργου «...*αλλά μου φαίνεται ότι κι εσύ το ίδιο θα έκανες, αν είχες γεννηθεί την εποχή εκείνη*», στο τέλος, ο ίδιος ο μαθητής παίρνει τους Ήρωες (κι αφού τους ξεσκονίσει και λίγο!), τους ξαναβάζει ψηλά, στο δικό του βάθρο.

Κι από κει πια, μπορούμε να ελπίζουμε ότι δεν θα κατρακυλήσουν εύκολα. Έχουν γίνει πλέον ΤΑ ΔΙΚΑ ΤΟΥ πρότυπα.